

Роль ТЕОЛОГІЧНОГО ДІАЛОГУ на шляху до єдності християн

Анотація. Стаття є спробою визначити проблематику та умови міжцерковного теологічного діалогу. Дано короткий опис діалогів на світовому форумі за останні 60 років. Розвиток теологічного діалогу між церквами розглядається як необхідна умова на шляху виконання Христового заповіту про те, щоб учні Його перебували в єдності. Зокрема, розглядаються труднощі на шляху реєпції такого діалогу окремими церквами. Визначаються контури та завдання такого діалогу в Україні.

Ключові слова: теологічний діалог, єдність християн, моделі єдності, міжцерковний діалог в Україні.

Title: "The Role of Theological Dialogue on the Path to Christian Unity".

Annotation. The article is an attempt to define the problems and conditions of interchurch theological dialog. A brief description of dialogues in the world forum over the last 60 years is given. The development of theological dialogue between the churches is seen as a necessary condition for the fulfillment of Christ's covenant that His disciples be in unity. In particular, the difficulties in the reception of such dialog by individual churches are examined. The contours and tasks of such a dialog in Ukraine are defined.

Key words: theological dialog, unity of Christians, models of unity, Interchurch dialog in Ukraine.

Олександр Доброєр, ліцензований магістр теології, докторант Вищої Школи Миколи Коперника, Польща. ORCID: 0000-0001-8639-1521

ЄДНІСТЬ ЯК ХРИСТІЯНСЬКИЙ ІМПЕРАТИВ

◆ У своєму «заповіті» (або, як ми називаємо його, «Архієрейській молитві») у Гетсиманському саду Христос молився до Отця, просячи Його: «Нехай будуть усі єдині, як Ти, Отче, у Мені, і Я в Тобі, так нехай і вони в Нас будуть єдині, нехай увірує світ, що Ти послав Мене» (Ін. 17:21). З одного боку, ми чуємо цей наполегливий імператив Господа бути єдиними, з іншого боку, перед нашим поглядом постає двотисячолітня історія розділень учнів Христа. У Символі віри ми сповідуємо віру в єдину Церкву, а нашому погляду постає безліч різноманітних і різноманітних церков, які не перебувають у спілкуванні одна з одною.

Протягом століть різні Церкви виробили різні підходи до виправдання такого розділення. У перші століття християнства поділ обґрунтовувався відпадинням частини християн від віри в Христа як Бога і Господа. У наступні століття аргументація розділень віддалилася від христологічної та тринітарної аргументації. На перше місце ставилося відпадання від «істинної» віри і «правильного» церковного устрою. Тим самим декларувалося, що розділення – це результат боротьби за «чистоту віри».

Багато років тому автору довелося стати свідком такої події. Виступаючи перед католицькими зборами, ревний діяс на ниві справи християнської єдності чеський лютеранський пастор Ярослав Кратка звернувся до присутніх із такими словами: «Я стою перед вами, як ваш відокремлений брат, хоча не знаю, хто і коли відокремив мене». Ці слова були відсиланням до документа Другого Ватиканського собору^[1], де християни-некатолики названі «відокремленими братами». У словах чеського християнина прозвучала дуже важлива думка: сьогодні ми народжуємося або приходимо до віри в громадах, які вже розділені. Ці розділення відбулися з тих чи інших причин у минулому. І сьогодні ми входимо в реальність розділених церков, хоча самі не несемо відповідальності за цей поділ. Ми успадковуємо розділення разом з усім багатством нашої традиції, звичаїв, правил, що існують у наших церквах. За що ми відповідальні, так це визнати ненормальність такого стану речей і працювати на благо християнської єдності.

Пошук «єдності духу» (Еф. 4:3).

◆ Біля витоків сучасного руху за християнську єдність стоять протестантські Церкви. В числі перших таких ініціатив слід назвати Євангелічний Альянс, створений з ініціативи Томаса Чалмерса (1780-1847).

^[1] «Unitatis redintegratio», 1. У Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965) – Конституції, декрети, декларації. (Львів: Свічадо, 2024).

Альянс цей виник як міжнародне добровільне товариство окремих християн, а не Церков. Євангелічний Альянс був найпершим християнським об'єднавчим рухом і багато в чому сприяв подальшому розвитку єкуменізму. З його середовища вийшли імпульси, що надихнули згодом на створення Християнського Союзу Молодих Чоловіків (Yong Men's Christian Association – YMCA), Християнського Союзу Молодих Жінок (Yong Women's Christian Association – YWCA) і Всесвітнього Союзу Християнських Студентів (World Student Christian Federation – WSCF).

Однак справжньою датою народження сучасного руху за єдність християн прийнято вважати 1910 рік, коли присутні в Единбурзі на Всесвітній місіонерській конференції представники різних протестантських церков одностайно затвердили резолюцію про необхідність проведення Всесвітньої християнської конференції. Основною темою конференції мав стати розгляд «всіх питань віри і церковного устрою».

Пробуджена Единбурзькою конференцією ініціатива розвивалася у двох напрямках. Стокгольмський рух під назвою «Життя і Діяльність» ставив собі за мету об'єднання церков на основі християнської соціальної діяльності. Лозаннський рух, відомий під назвою «Віра і Церковний устрій», ставив за мету взаємне ознайомлення з догматико-піввіросповідними настановами різних церковних відгалужень. Обидва ці рухи об'єдналися 1938 року на основі т. зв. Утрехтського Положення про Всесвітню Нараду Церков. В 1948 році на їхній базі було засновано Всесвітню Раду Церков.

Безумовно, значною віхою на шляху розвитку прагнень християнського світу до єдності був Другий Ватиканський собор (1962-1965). Його особливістю було те, що в якості спостерігачів і консультантів на собор були запрошені представники некатолицьких церков. У консультаціях із ними було ухвалено «Декрет про єкуменізм», який (поряд із Догматичною конституцією про Церкву) є й донині одним із ключових документів, що визначають принципи взаємовідносин Католицької Церкви з іншими церквами. Із середини 60-х років минулого століття починається розвиток міжцерковних білатеральних діалогів, зосереджених на питаннях віровчення.

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЯСНЕННЯ

◆ Настав час прояснити деякі терміни. У списку літератури і в тексті статті не раз зустрінемо слово «*єкуменічний*». Нижче автор, дотримуючись традиції своєї Церкви та офіційно прийнятої на міжнародному рівні термінології, говорячи про прагнення до відновлення християнської єдності, також вживатиме два терміни: єкуменізм і міжцерковний/міжконфесійний діалог.

Перший термін є технічним терміном. Він має нейтральне забарвлення для одних Церков, для інших є словом із негативними конотаціями. Етимологічно слово «єкуменізм» грецького походження; походить воно від «ойкумена», що означає «всесвіт», «населений світ». Спочатку це слово мало географічний, політичний і культурний зміст, але з часом набуло специфічно релігійного сенсу, який у наш час відрізняється в церковному житті від більш раннього.

У рамках цієї статті ми розумітимемо єкуменізм як рух усередині християнського світу, спрямований на відновлення спілкування (грецьк. – *koinonia*, лат. – *communio, communicatio in sacris*) у таїнствах між роз'єднаними християнськими Церквами. Це «позитивне світосприйняття, позитивне мислення і позитивна поведінка з високою мірою довіри до відповідальності церковних ієрархів, священнослужителів і кожного християнина»^[2]. Саме в такому сенсі ми слідом за цитованими авторами єкуменізмом будемо називати різні форми християнської взаємодії. При цьому, йдучи за документами католицької Церкви, ми виокремлюємо духовний, практичний і науковий єкуменізм^[3]. Духовний єкуменізм являє собою різні форми приватної та публічної молитви про єдність Церкви. Він базується на переконанні, що наявний поділ є наслідком гріха і його можна подолати щирим покаяттям і внутрішнім преображенням, взаємно прощаючи один одному завдані образи. Практичний єкуменізм – це різні форми соціального служіння та звіщення Євангелія, а також організація спільних молитовних зустрічей. Нарешті, науковий єкуменізм включає вивчення віровчення, духовності, історії інших церков для їхнього кращого розуміння. Важливою частиною наукового єкуменізму є міжцерковні діалоги.

Другий термін «діалог». У цій статті ми будемо дотримуватися розуміння діалогу так, як його сформулював Девід Бом. Автор розбирає етимологію слова і пропонує його нове прочитання. Слово «діалог» походить від грецького *dia-logos*. *Logos* означає «слово», але в розумінні Бома також «значення слова». А *dia* означає не «двоє», а «через» (у грецькій мові префікс *dia* має значення наскрізного руху, взаємність, завершеність). Таким чином діалог, згідно автора, може відбуватися за участю не двох, а більшої кількості людей. Він є «потокотом смислу, який протікає крізь нас, серед нас і між нами»^[4]. Діалог продуктивний тим, що, обмінюючись «логосами», смислами, учасники діалогу відкриті один на одного і в такому процесі виникають нові смисли, породжені

^[2] Наталія Кочан. «Єкуменізм: до характеристики явища і поняття». У *Знаки часу. До проблеми порозуміння між церквами*. (Київ: Сфера, 1999), 13.

^[3] «Unitatis redintegratio», 5-12.

^[4] Девід Бом, Дональд Фактор і Пітер Гарретт. *Діалог: пропозиція*.

такою зустріччю. Поняття діалогу Бом протиставляє дискусії, яка має той самий корінь, що й «стрясати», «розбивати». Воно означає «розбивати щось на частини». Тому дискусія (в якій ми завжди хочемо вийти переможцями, довести свою правоту) не є продуктивною. Діалог в свою черг має інший сенс. Тут ніхто не намагається перемогти, але виграють від цього всі учасники діалогу.

Таке розуміння діалогу почасти співзвучне з тим, що пропонує Стратегія, розроблена Комісією з питань соціального служіння ВРЦіРО: «Діалог – це не те саме, що переговори. Його учасники не повинні прагнути за будь-яку ціну переконати іншого в своїй правоті чи намагатися досягнути спільного рішення задля його подальшого втілення. Натомість діалог має на меті зрозуміти бачення іншої сторони та з'ясувати, які очікування, побоювання та стереотипи впливають на формування її позиції»^[5]. Братський діалог слід сприймати «не як метод переконання, а як намагання зрозуміти партнера діалогу так, як він розуміє себе сам»^[6]. Однак, як нам здається, у визначенні діалогу Бомом є ще одне важливе значення: це не тільки (і не стільки) пошук компромісів, а взаємна відкритість. Зокрема до нових смислів, що народжуються в такому діалозі.

ТЕОЛОГІЧНИЙ ДІАЛОГ

◆ Знаком видимої єдності Христової Церкви може бути спілкування в таїнствах. Це спілкування можливе тільки тоді, коли будуть подолані догматичні перешкоди, що розділяють Церкви. Тому логічним кроком після різноманітних об'єднавчих конференцій став розвиток теологічних діалогів, зосереджених на найбільш спірних питаннях: природа Церкви, авторитет у Церкві, таїнства Церкви.

Вже після I Ватиканського собору, який поклав початок старокатолицькій Церкві, з'являються контакти старокатоликів із православними та англіканами. Представники цих церков спільно брали участь у різних об'єднавчих конференціях.

Однак безпосередня історія доктринальних білатеральних діалогів починається з 60-х років XX століття^[7]. Зазвичай таким діалогам передуює

^[5] «Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім»». У *Стратегії примирення. Роль Церков в Україні*. (Київ: Ріджи, 2021), 125-126.

^[6] Див. Зігфрід Глезер. «Залучення Церков Польщі до справи примирення в Європі. Приклади спільного свідчення». У *Стратегії примирення. Роль Церков в Україні*. (Київ: Ріджи, 2021), 59-60.

^[7] Stanisław Celestyn Napiórkowski. «Topografia dialogów międzywyznaniowych». В *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1996), 525-541.

серія неформальних зустрічей, конференцій. Це дає змогу ближче познайомитися один з одним. Потім створюються комісії з представників обох церков. До них входять богослови, історики Церкви, які глибоко знають проблематику. Після цього обирається тема, яка є спірною у відносинах церков. Так починається фаза діалогу. Під час цієї фази, яка триває не один рік, представники церков вивчають тему, зустрічаються для прочитання та обговорення доповідей. Завершенням фази діалогу є складання спільного меморандуму, що відображає узгоджену позицію церков з того чи іншого питання. Потім починається нова фаза діалогу. Класичним прикладом такого Меморандуму можна вважати Спільну декларацію про доктрину виправдання, підписану 1999 року Папською радою зі сприяння християнській єдності та Всесвітньою лютеранською федерацією^[8].

Першою 1966 року було створено Міжнародну комісію діалогу між православними і старокатоликами. У цей же час починається діалог між англіканами і старокатоликами. Порушуються питання авторитету в Церкві, проблеми синодальності, апостольської спадкоємності. Старокатолики та англікани практикували інтеркомуніон (назва якого була замінена на «повне причастя» – full communion). Спількування старокатоликів з англіканами мало важливі еклезіологічні наслідки, оскільки старокатолицькі єпископи (що володіють апостольською спадкоємністю) брали участь у висвяченні пресвітерів і єпископів Англіканської Церкви. Згодом діалог між цими церквами увійшов у фазу кризи (зокрема через рішення висвячувати жінок в Англіканській Церкві). Але навіть тоді він не був перерваний.

До цього ж часу належить створення білатеральних комісій з доктринального діалогу за участю католиків, православних, лютеран, реформатів, методистів, древнеправославних (дохалкідонських) Церков. На початку 70-х років починається діалог католиків із п'ятидесятниками. З одного боку, учасниками діалогу були представники Папської ради сприяння християнській єдності. З іншого боку – лідери низки п'ятидесятницьких церков, а також лідери харизматичних рухів протестантських та Англіканської церков. Предметом обговорення були питання стосунків Святого Духа і Церкви, питання молитви і таїнств.

У 1974 році до білатеральних догматичних діалогів включився Всесвітній баптистський альянс (WBA). У діалозі зі Всесвітнім альянсом реформатських церков обговорювались питання церковних служінь, хрещення, взаємозв'язку Церкви універсальної та помісних церков. 1984 року розпочався діалог Комісії у справах віри та міжцерковного співробітництва Всесвітнього баптистського альянсу з Папською Радою

^[8] *Joint Declaration on the Doctrine of Justification. 20th Anniversery Edition. (2019).*

сприяння християнській єдності^[9]. Учасники діалогу наголосили, що його метою не є повнота єдності, але глибше порозуміння та покращення стосунків. У богословському діалозі Всесвітнього баптистського альянсу зі Всесвітньою лютеранською федерацією (започаткований у 1986 році) було ухвалено рішення розглядати ті питання, що об'єднують і розділяють ці дві традиції. Учасники діалогу розглядали питання розуміння віри та наслідування Христа, проблематику хрещення, природу Церкви.

Сьогодні на світовому рівні ведеться понад два десятки білатеральних діалогів, значна їх частина за участю протестантських церков^[10]. Крім діалогів, що проходять на світовому рівні, виникають ініціативи локального рівня. Деякі з них почалися навіть раніше, ніж діалог на світовому форумі^[11].

МОДЕЛІ ЦЕРКОВНОЇ ЄДНОСТІ

♦ Церковна єдність, як її розуміє сучасний рух за єдність християн (і в цьому позиції різних церков схожі), є недосконалим відображенням єдності Святої Трійці, нероздільної та незливої. Сучасні причини церковних розколів (не кажучи вже про важку «історичну спадковість») очевидні. Це, з одного боку, націоналістичні та політичні пристрасті, що породжують злобу і ненависть. З іншого – низький рівень або викривлення церковної свідомості. Змінити такий стан речей і прагне міжцерковний діалог.

Ми віримо, що біля межі історії, на порозі есхатологічної реальності Бог явить світові свою Єдину Церкву. Однак на цьому шляху назустріч прийдешньому Господу християни задаються питанням про реальну історичну форму єдності. І на цьому шляху виникають часткові моделі єдності, які є передчуттям єдності, остаточної і повної. Ці моделі – не уможлядні форми, придумані високочолими інтелектуалами у своїх робочих кабінетах, але породження самого церковного життя. Вони – результат співпраці та діалогу представників різних Церков. Нижче ми

^[9] *The Word of God in the Life of Church. A Raport of Internationale Conversations Between the Catholic Church and the Baptist World Alliance 2006-2010.* (BWA: 2013).

^[10] Jerzy Lewandowski. «Dwustronne dialogi ekumeniczne». В *Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej* 4, 179-200; *Baptist and Reformed in Dialogue. Studies from The World Alliance of Reformed Churches. Documents from the Conversations Sponsored by the Baptists Word Alliance of Reformed Churches and The Baptist World Alliance.* (BWA: 2013); Karol Karski. *Kościół reformowane w Dialogu.*

^[11] Mariusz Piecyk. «Ecumenical Dialogue Between Baptists and Catholics in France». In *Rocznik Teologii Katolickiej*, tom XVI/2, 2017, 57-80.

представимо основні моделі християнської єдності, риси яких окреслилися впродовж кількох останніх десятиліть у ході різних білатеральних діалогів^[12].

Модель органічної єдності

Часто цю модель сприймають як модель католицьку, хоча Католицька Церква ніколи не проголошувала свого пріоритету в ній і не відкидала інших моделей у пошуку бажаної єдності. У роздумах про християнство прихильники цієї моделі виходять із біблійного образу Церкви як Містичного Тіла Христового. Вимога єдності не обмежується внутрішньою сферою (єдність у Христі та Дусі Святому), але поширюється також на зовнішні (структура, організація) і змішані елементи (таїнства, служіння Слова). При цьому підкреслюється універсальне і глибоке прагнення до єдності за образом єдності життя в організмі, але не виключається також багатство вираження єдиної віри – єдність не отожднюється з уніформізмом. Модель органічної єдності більше наголошує на тому, що об'єднує, ніж на тому, що розділяє представників різних Церков, – притому, як у сфері доктринальної, так і в загальноцерковному житті.

Соборна єдність

Термін «соборність» хоча й існував раніше, але як богословська категорія увійшов в ужиток завдяки Олексію Хом'якову. Згідно з православними мислителями, термін «соборність» виражає думку про те, що всі віряни можуть мати доступ до повноти істини тільки в спільноті вселенської Церкви. До справжнього пізнання віри можна прийти тільки через любов, яка становить повноту життя. Стражем істини і непогрішності є Церква як цілісний організм. Безумовно, у православному розумінні соборності міститься ідея вищого авторитету Собору над єпископом Риму, але вона становить тільки один з елементів змістовно багатшої богословської категорії. Православ'я, сповідуючи соборність Церкви, розуміє її як багатогранне спілкування: соборний характер притаманний євхаристійній громаді, зібраній навколо престолу; парафіяльній громаді; помісній Церкві та Церкві вселенській. Структури Церкви соборні за самою своєю природою. Собор Церкви має вищий авторитет у питаннях віри і християнського життя. Згідно з цією концепцією, непогрішний саме соборний розум Церкви, а не якась

^[12] Далі опис моделей наводиться за: Fernando Rodríguez Garrapicho. «Międzykonfesyjne dialogi ekumeniczne. Bilans historyczny». In Sympozjum 1(16) 2007, 67-79. Детальніше див.: Stanisław Celestyn Napiórkowski. «Modeli jedności». У *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1996), 479-503.

окрема людина. Про доктринальний ранг рішень єпископа, митрополита, патріарха і навіть Собору виносить суд уся Церква. Відбувається це шляхом прийняття (тут важливим є ступінь такого прийняття) або неприйняття цих рішень усією Церквою. Хоча православні й не нав'язують іншим своїй моделі соборної єдності, та все ж схильні бачити тільки в ній форму єдності Церкви, яка відповідає волі Христа і узгоджується зі Священним Переданням.

Єдність примиреного різноманіття

У цьому разі йдеться про таку єдність, за якої спільне сповідання віри допускає різноманіття її формулювань. Ця модель сформувалася в ході католицько-лютеранського богословського діалогу і була прийнята його учасниками як одна з найбільш адекватних моделей майбутньої католицько-лютеранської єдності. Прихильники цієї моделі визнають те, що кожна конфесія страждає на певного роду однобічність і вузькість. Тому християни повинні бути толерантними по відношенню один до одного. Уніформізм не може бути ідеалом: ні у формулюваннях віри, ні в етиці, ні в духовному житті чи літургії. Одна Церква не повинна засуджувати або анафематизувати іншу Церкву за відмінності в способах вираження віри або життя, якщо тільки ці відмінності вміщуються в рамки християнства. При цьому саме неосудження не означає автоматичного засвоєння цих відмінностей як своїх власних.

Модель спільноти-спілкування (грец. койнонія)

Якщо протестантство в пошуку єдності з іншими християнськими громадами намагається забезпечити можливість різноманіття, то православ'я і католицизм наголошують на необхідності універсального і глибокого спілкування. Їхню увагу до проблеми єдності найповніше виражає модель спілкування. Перший етап католицько-православного діалогу завершився ухваленням документа «Таємниця Церкви і Євхаристії у світлі Таємниці Святої Трійці» (Мюнхен, 1982 р.). Фундаментальною богословською категорією, що наближає таїнство єдності Церкви, автори цього документа визнали поняття громади-спільноти (лат. *communio*, відповідне грецькому *koinonia*), що розуміється, залежно від контексту, як єдність, з'єднання або спілкування. Церковне спілкування знаходить своє джерело і образ у спілкуванні Осіб Святої Трійці. Спілкування в Церкві є даром. Дар цей приходить згори як безцінний дар Духа Святого, що збирає воєдино Тіло Христове, тобто Церкву. Це спілкування, єдність, «причастя Святого Духа» охоплює і пронизує все життя Церкви: у просторі (як спілкування локальних громад із Помісними Церквами та Помісних Церков – із Церквою Все-

ленською) і в часі (як спадкоємність у вірі з попередніми поколіннями християн). Воно має охоплювати також єдність у вірі, надії, любові, спілкуванні у вірі та таїнствах, благовісті, служінні та свідченні. Православне і католицьке бачення єдності відрізняються різним розумінням служіння Єпископа Риму в Церкві. Залишається сподіватися, що і з цього питання вдасться виробити узгодження, тим більше, що в енцикліці *Нехай будуть всі єдині* Папа Іоанн Павло II закликав християн різних віросповідань спільно шукати «ті форми, в яких це служіння змогло б здійснювати справу любові, визнану одними й іншими» (UU 95).

Відкрита модель поступового зближення

В основі цієї моделі лежить теза про те, що ми не знаємо кінцевої мети єкуменічного руху, оскільки ідеальна єдність, якої ми прагнемо, прихована під покровом таємниці і з'явиться тільки в день Пришестя Господнього. Але ми знаємо, що зобов'язані прагнути до якоїсь справжньої спільноти, досконалої внутрішньо і зовнішньо. Ми також усвідомлюємо, що шлях цей важкий і довгий. Тому сьогодні ми повинні терпляче використовувати різні доступні нам способи відновлення єдності, не заглядаючи в майбутнє, яке може принести абсолютно несподівані шанси на примирення і плоди такого примирення. Ми повинні робити малі, але послідовні кроки, необхідність яких не викликає сьогодні сумнівів.

До них можна віднести християнське свідчення, молитву, внутрішнє преображення, спільне служіння ближньому. Це може бути також обопільний обмін духовними багатствами, що зберігаються в різних християнських традиціях, творення спільних структур, спільні роздуми над проблемами церковного і світського життя. Це може бути також діалог (саме діалог, а не полеміка) між представниками різних Церков і церковних громад та прийняття результатів таких діалогів, співпраця між парафіями різних Церков.

Корпоративна єдність

Лютеранські та реформатські збори, як правило, складають національні Церкви. Така самостійність ускладнює діалог з ними та єкуменічну співпрацю. Тому такі Церкви часто об'єднуються в різноманітні альянси, спілки, ради, федерації та конференції як національні, так і континентальні чи всесвітні. Така модель єдності називається єдністю корпоративною. Творення корпоративної єдності повертає християнам довіру в очах світу. На нинішньому етапі поділу і процесу єднання християнство як ціле не в змозі виділити свого єдиного представника на міжнародний форум, наприклад, на конференцію великих світових релігій.

Світ усе ще бачить розділене християнство, нездатне спільно виступати в ім'я Ісуса Христа і Євангелія на всесвітньому форумі.

Церкви-Сестри

В первісному значенні термін «Церкви-Сестри» виражає спільність локальних Церков. У цьому сенсі ми маємо право називати Церквами-Сестрами єпархії. Приблизно в тому ж значенні вживають цей термін по відношенню один до одного Автокефальні Церкви. Однак останнім часом дедалі частіше цей термін вживають у діалозі між різними Церквами (наприклад, у діалозі Католицької та Православної Церкви; зараз прийнято говорити про Католицьку та Англіканську Церкви як про Церкви-Сестри). Ця модель передбачає глибоку спільність двох (або більше) церковних спільнот, що виражається в апостольській спадкоємності, взаємному визнанні таїнств, наявності ієрархічного священства і єпископського служіння.

Християнський і міжцерковний діалог в Україні

♦ Якщо виходити з прийнятої вище класифікації (діалог практичний, духовний і науковий), то слід зазначити, що більшого успіху християни досягли саме у практичній сфері. В Україні добре розвиваються міжконфесійні соціальні ініціативи. Тут ми можемо назвати безліч прекрасних прикладів. Християни України охоче співпрацюють на ниві культурного служіння. В різних містах країни проходять міжконфесійні музичні фестивалі. Розвинена система спеціалізованого капеланства в армії, в'язницях, серед моряків. Особливо активізувалися вони з часу Революції гідності та початку російської війни проти України у 2014 році. Ми знаємо приклади організації міжконфесійних молитовних зустрічей. Їх ініціаторами є як церковні служителі, так і миряни. У деяких містах такі зустрічі мають постійний і регулярний характер.

Що стосується духовного єкуменізму, то тут ще більше поле для роботи. У наших церквах і на рівні служителів, і на рівні простих вірян молитва за єдність та покаяння за гріхи розділення Церкви практично відсутні.

Констатуючи наявність у релігійному житті українського суспільства низки локальних ініціатив, не можна не відзначити той факт, що як служителі, так і більшість вірян не усвідомлюють, які завдання ставить перед собою рух за єдність християн, на чому він ґрунтується та яке місце він мав би займати в системі цінностей сучасного християнина. Заклики молитися про єдність Церкви всередині спільнот є радше рідкісними винятками, ніж практикою Церков. Що свідчить про те, що

заповіт «Нехай усі будуть єдині» ми все ще не поклали на серце з усією серйозністю.

Коли ж ми торкаємося питання наукового екуменізму, то змушені зазначити, що ця складова міжцерковного діалогу все ще мало розвинена. Серед богословів окремих Церков є вже напрацювання, в яких зроблено спроби переосмислення наново своєї традиції^[13] або розгляду порівняння різних традицій церковних sacramentів^[14]. Однак вони залишаються «монологічними» форматами всередині своїх церковних традицій. Як майданчики для зустрічі теологів різних церковних традицій можна назвати Соціальні екуменічні тижні, які організовує Екуменічний інститут Українського католицького університету, конференції групи «Примирення в Європі», засідання Української Християнської Академічної Спільноти.

Теологічний діалог передбачає духовну та інтелектуальну зрілість його учасників. Саме тому легко організовувати фестивалі, але складно зануритися в осмислення теологічної проблематики та історії своєї традиції та інших церковних традицій. У різних Церквах України вже є люди, здатні до такого діалогу. Можливо, наступним кроком могли б стати конференції, зібрані навколо вже ухвалених на міжнародному форумі догматичних узгоджень, для їхнього вивчення та критичної оцінки з української перспективи.

Такий підхід відкрив би шлях до більш плідної теологічної та еклезіологічної творчості. Він дав би можливість доторкнутися і творчо осмислити багату теологічну творчість, напрацьовану різними Церквами, за останні 60 років. Спільне розмірковування над багатством різних християнських традицій, оцінка збігів і відмінностей у цих традиціях, вимагає з одного боку виходу за межі своєї конфесійної свідомості. З іншого боку, сприйняття цих узгоджень «тягне за собою необхідність євангельського очищення власної традиції»^[15].

Основна складність рецепції таких узгоджень (навіть для Церков-учасниць діалогів) полягає в тому, що більшість вірян не беруть участі в діалозі. Вони не «не проходять» той шлях, який проходять учасники

^[13] Михайло Черенков. *Відкритий протестантизм*. (Київ, 2017); Георгій (Юрій). Коваленко. «Відкрите Православ'я як альтернатива і перспектива». В *Українське релігієзнавство*. 2018, № 86, 48-57.

^[14] Сергій Санніков. *Вечеря Господня в контексті баптистської sacramентології*, «Сучасна протестантська теологія». (К: Дух і Літера, 2023), 321-486; Сергій Санніков. *Знаки присутності. Хрещення в контексті баптистської sacramентології*, «Сучасна протестантська теологія». (К: Дух і Літера, 2019), 470-535.

^[15] Wacław Hryniewicz. «Problem recepcji dialogu». В *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1996), 571

групи. Тим більше це стосується тих Церков, які в таких діалогах участі не беруть (як більшість українських Церков). Однак це не повинно зупиняти теологів. Для плідного теологічного дослідження рецепція вже ухвалених у рамках діалогів узгоджень не повинна ґрунтуватися лише на порівнянні їх із власною конфесійною традицією. Для Церков, щоправда, небайдуже, якою мірою ці узгодження відображають їхню власну традицію. «Проте набагато важливішим є те, що вони можуть узяти як плід спільного пошуку істини, вкоріненої у спільній спадщині Євангелія»^[16].

«ЗАБУВАЮЧИ ЗАДНЄ І ПРОСТЯГАЮЧИСЬ ВПЕРЕД» (ФЛП. 3:13)

◆ Церкви України, слідуючи заповіту Господа в його молитві в Гефсиманії, повинні з усією серйозністю наново відкрити для себе вимогу до пошуку християнської єдності. Засобом на шляху до такої єдності є безперестанна особиста і спільна молитва за єдність та міжцерковний діалог.

Яка мета цього діалогу? Насамперед – створення нової атмосфери довіри, відкритості та братерства. В діалозі ми прагнемо долати ту відчуженість, недовіру, часом ворожість і презирство, які так глибоко ділять християн різних сповідань. Зрештою, потрібно усвідомлювати те, що Церква існує не для самої себе, але для світу. В християнській самосвідомості Церква – це видимий і дієвий знак єдності між Богом і людьми, а через те знак єдності всіх людей.

Непримиренні християни не можуть бути посланцями примирення і спокою у світі, сповненому ненависті. Сучасний світ уже не розуміє і не приймає розділеного християнства. Якщо світ і сподівається ще отримати від нього зцілення, то надію цю пов'язує з християнством внутрішньо примиреним. Увесь християнський світ має об'єднатися в усьому, в чому віросповідні відмінності несуттєві.

Діалог завжди має бути обміном дарами, що існують у різних Церквах. Діалог не може розвиватися тільки навколо догматичного вчення. Він залучає всю людську особистість і є, перш за все, діалогом любові.

Діалог із християнами інших деномінацій є не тільки діалог любові, а й діалог істини. Однак ніхто з учасників такого діалогу не є монополістом істини. Ніхто не може наважитися сказати: «Я володію повнотою істини, а всі інші перебувають у брехні». Християни перебувають в істині доти, доки шукають її. У біблійному розумінні істина не статична, але динамічна. Це, своєю чергою, передбачає необхідність пошуку нових богословських рішень, які б дали змогу поглибити й роз-

^[16] Там само, 573.

ширити уявлення Церкви про саму себе. Адже саме еклезіологічні проблеми (розуміння сутності Церкви, її завдань і внутрішнього устрою) становлять сьогодні принциповий пункт розбіжностей між різними Церквами, оскільки в усіх інших питаннях Церквам простіше дійти згоди. На цьому шляху можуть виявитися корисними результати численних білатеральних діалогів, напрацьовані за останні шістьдесят років.

Водночас діалог має виконувати завдання випробування совісті. Він має спонукати до визнання гріхів і несправедливості, вчиненої щодо християн іншої Церкви.

Для кожного з нас важлива наша церковна ідентичність. Водночас вона не може бути зведена в абсолют. Зрештою історичний образ Церкви зазнає змін. Незмінним же залишається її спасительне послання, що здійснюється «в образі слуги» (Флп. 2,7): «Кожна з Церков невпинно піддається Божому суду (див. 1 Петр. 4:17), чи не спотворює її власна історична форма служіння і свідоцтво Євангелія спасіння»^[17].

Християнська єдність бачить свій образ і початок в образі Святої Трійці. Можливо, така єдність недосяжна на землі, і вона стане реальністю тільки на межі історії. Але це не звільняє нас від обов'язку прагнути до неї, бо така воля Господа.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Глезер, Зигфрд. «Залучення Церков Польщі до справи примирення в Європі. Приклади спільного свідчення». В *Стратегії примирення. Роль Церков в Україні*. Під загальною ред. С. М. Бортника, 59-60. Київ: Ріджи, 2021.
- Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965). Конституції, декрети, декларації*. Коментарі, перекл. з лат. Український католицький університет. Львів: Свічадо, 2024.
- Коваленко, Георгій (Юрій). «Відкрите Православ'я як альтернатива і перспектива». В *Українське релігієзнавство*, 48-57. 2018, № 86.
- Кочан, Наталія. «Екуменізм: до характеристики явища і поняття». В *Знаки часу. До проблеми порозуміння між церквами*. Упоряд.: Зиновій Антонюк, Мирослав Маринович, 13-18. К., 1999.
- Санніков, Сергій. *Вечера Господня в контексті баптистської саакраментології*, «Сучасна протестантська теологія». К: Дух і Літера, 2023.
- Санніков, Сергій. *Знаки присутності. Хрещення в контексті баптистської саакраментології*, «Сучасна протестантська теологія». К: Дух і Літера, 2019.
- «Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дом»». В *Стратегії примирення. Роль Церков в Україні*. Під загальною ред. С. М. Бортника, 125-126. Київ: Ріджи, 2021.
- Черенков, Михайло. *Відкритий протестантизм*. Київ, 2017.
- Baptist and Reformed in Dialogue. Studies from The World Alliance of Reformed Churches. Documents from the Conversations Sponsored by the Baptists Word Alliance of Reformed Churches and The Baptist World Alliance*. BWA: 2013. Режим

^[17] Там само, 576.

Режим доступа <https://baptistworld.org/wp-content/uploads/2021/01/Baptist-Reformed-Dialogue.pdf>

Bohm, David; Factor, Donald and Garrett, Peter. *Dialogue: A Proposal*. Режим доступа: <https://dialogue.directory/proposal.html>.

Hryniewicz, Wacław. «Problem recepcji dialogu». В *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Pod red. Wacława Hryniewicza OMI, Jana Sergiusza Gajka MIC, Stanisława Józefa Kozy, 568-576. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1996.

Garrapucho, Fernando Rodríguez. «Międzykonfesyjne dialogi ekumeniczne. Bilans historyczny». Przełożył z jęz. hiszpańskiego: ks. dr Artur Sanecki SCJ. In *Symposium*, 67-791(16) 2007.

Joint Declaration on the Doctrine of Justification. 20th Anniversary Edition. Including statements from the: World Methodist Council. Anglican Consultative Council, World Communion of Reformed Churches. The Lutheran World Federation, 2019. Режим доступа: https://lutheranworld.org/sites/default/files/2022-02/joint-declaration_2019_en.pdf

Karski, Karol. Kościoły reformowane w Dialogu. *Studia i Dokumenty Ekumeniczne*. Режим доступа: <http://old.luteranie.pl/ekumenia/46/461.htm>

Lewandowski, Jerzy. Dwustronne dialogi ekumeniczne. In *Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej*, 179-200. 1997 (4). Режим доступа: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Resovia_Sacra_Studia_Teologiczno_Filozoficzne_Diecezji_Rzeszowskiej/Resovia_Sacra_Studia_Teologiczno_Filozoficzne_Diecezji_Rzeszowskiej-r1997-t4/Resovia_Sacra_Studia_Teologiczno_Filozoficzne_Diecezji_Rzeszowskiej-r1997-t4-s179-200/Resovia_Sacra_Studia_Teologiczno_Filozoficzne_Diecezji_Rzeszowskiej-r1997-t4-s179-200.pdf

Napiórkowski, Stanisław Celestyn. «Modeli jedności». В *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Pod red. Wacława Hryniewicza OMI, Jana Sergiusza Gajka MIC, Stanisława Józefa Kozy, 479-503. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1996.

Napiórkowski, Stanisław Celestyn. «Topografia dialogów międzywyznaniowych». В *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Pod red. Wacława Hryniewicza OMI, Jana Sergiusza Gajka MIC, Stanisława Józefa Kozy, 525-541. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1996.

Piecyk, Mariusz. «Ecumenical Dialogue Between Baptists and Catholics in France». In *Rocznik Teologii Katolickiej*, 57-80, tom XVI/2, 2017. Режим доступа: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6169/1/RTK_16_2_2017_M_Piecyk_Ecumenical_Dialogue_Between_Baptists_and_Catholics_in_France.pdf;

The Word of God in the Life of Church. A Raport of Internationale Conversations Between the Catholic Church and the Baptist World Alliance 2006-2010. BWA: 2013. Режим доступа: <https://www.baptistworld.org/wp-content/uploads/dialogues/baptist-catholic-dialogue.pdf>